

~~Г. Г. Г. Г. Г.~~

А. З А К А Р О В

КУШ-ГИНМӨН-
-А Д З Ы Т Ö М-
-ЛОВЈАЛОВЈАС

НЕВИДИМЫЕ
ЖИТЕЛИ
ЗЕМЛИ

1927-во

МОСКВА

СССР-с а-ЈÖЗЈАСЛÖН ШÖРСА-ЊІГА-ЛЕЗАН-ІН

1004

Коми-З

3-1693

А. ЗАКАРОВ

1664

Г. П. Б.

1927.

КУШ-ГИНМӨН-АДЗЫТӨМ- -ЛОВЈАЛОВЈАС

(НЕВИДИМЫЕ ЖИТЕЛИ ЗЕМЛИ)

К. Оҧевлыс-коми-кыв-вылө-вуҧө вуҧөдөмсө дөмсө
ас-ногыс лөөдіс, редаксіјааліс-да, А. Чеусова.

СССР-са-јөзјаслөн Шөрсә-һига-леҧан-ін
1927-во—Мөскуа

КНИЖНАЯ ФАБРИКА
ЦЕНТРАЛЬНОГО
ИЗДАТЕЛЬСТВА
НАРОДОВ СССР
МОСКВА, ШЛЮЗОВАЯ
НАБЕРЕЖНАЯ, 162

Главлит № 84.262
Тираж 2.000 экз.

Зак. № 1549.

Куш-Ғинмөн-адзытөм-ловјаловјас.

(докторлөн вiстас)

Кыз-кыкөд-васа-тулысын лунвылын Россијаын овны вöли вывти сөкыд: карса да грездса војтыр һаһтөмла јона щыгјалисны. Сывөсна јөз-пөвсын кыптісны вiсөмјас, тырыејас і поснiјас пондiсны кулавны. Вывти-һын-уна куліны челадјас.

Ме секи оли Одесса-карын. Ужөн вöли тырөма. Лунтыр, асывеаһ рытөз, мүкөд-дырјыс і војнас, пыр-вöли нокеа-ужала болһичаын. Ветлөдлісны колера да тiп-вiсөмјас, косаһн-моз ыщкiсны јөзсө. Улычајасыс, медса-һын кар-помјасас, пыр вöлины тырөс тупласыс вiсыс да кулыс-јөзөн. Сулалiс көзид-поводда.

Отчыд вöли со-кущөм-тор, некор оз вун сiјө менам. Јона-һын сорөн рытын (вöли феврал-тöлыс-помын) локта гортө. Ывлаыс руа. Пöнар-бијас ру-пырыс муртса тöдчöны. Некод һекытөнi оз тыдав, сöмын нора-лөвтөмјас кылöны:... „һаһ“, „жула“.

Ме зев јона вöли музөма, термага гортө. Зiла, мед ескө һекодөс ог адзы һi ог кыв. Друг öти-улыча-пелөсын сувтөдiс менө челад-шы:

— Садеһка, һаһ...

Ме копыртчи, вiзөдлі сы-вылө. Ар-көкјамыса-кымын сөтина, зев-омөлик, көмтөм, кiсөм-пакөма. Сiнјассө-сувтөдөмөн вiзөдө ме-вылө.

Адза, кулө-һын, коһөр.

— Мамөј... вајис грездые... ачыс мунис...

Ме кывзі сїјөс і ог төд вөлі мыј керны.

— Зев-өд-нын тащөмыс уна, кыгчө ме тајөс
вошта?—мөвпала ачым.—Кулө-жө-өд-нын-а.

Көсја-нын вөлі мунны сетыс, еповтны кагасө,
да кылі друг вөла-шы.

— Извошщик!

Вөла сувтіс.

— Ну міжанөс Новосельскејөз!

Ме гаргышти детінатө палтоөн да извошщик-
нас вајөді гортө.

детіналөн біалөмысла јајыс вескыда-сотчө
вөлі, сешөм пөс; садыс бырласө.

„Тіп“, думышти ме. Өдјөнжык мыскі сылыс
најт-јајсө, пастөді сөстөм-дөрөм-гачөн, водтөді
вольпасө.

Ортча-вежөсын-мекөд оліс пөрыс-пөчө. Ме сї-
јөс корі пукавны детінакөд, отсагны сылы, кор
мыј ковмас. Сїјө воіс, шогыштіс-бөрдыштіс,
көсјеіс дөчөрітны.

Бурдөдім-өд мі пөчөкөд Өндыөс (Өнды-німа
вөлөма детінаыд).

Воіс тулыс. Вежөдісны бад-пујас. Војтыр лов-
чисны: долыджык лоі налөн сөлөмвылас. Өнды
пөчөкөд пукалөны восса-өшің-дорын, еорытөны.
Өнды јуаліс пөчөыслыс:

— Регыд-нын ме ветлөдлыныс понда?

— Регыд, Өнды, регыд. Мікулај Өлөксан-
дрөвічыд-кө, ескө, ез вајөд тенө гортас, кулін-өд
секі. Му-вылад-тај бур-јөзыс ем-на.

— Мыјла-нө, пөчө, јөзыс вісөны да кулалөны?

— Сізі-нын јенмыс лөсөдөма... Вісөмыс і ку-
лөмыс—ставыс јенсаң.

— Ме, ескө, кули-жө?

— Кулин, дерт.

— Абу-таж, сиз-кө, женмыд бур, пөчө...

— Лаңт, оз поз сиз-сорнитны... Мыј те жен-текод?..

— Абу бур, пөчө, абу. ҕааё бур: сижө бур-дөдөс менө. Женмыд некодлы ез отсав, меным ны мукөдлы.

— Дугды, бур-пи, ен сизі сорнит. Женмыд ви-сөмјаснас төдмалө мјанөс: радејтам-ө ми сижөс, егө-ө вунөдө-да. Мыжмөмјасөс накажиталө.

— Мыжмөмјасөс?—нужа шуис Öндү.—Куцөм мыжыс-нө?

— Грекјасыс.

Пөчө пыдысаң лолыштіс, пасјасіс.

— Абу бур женмыд, пөчө. Көт те мыј шу, абу бур.

Ме секі бурещ вөлі сулала өзөс-сајас, кылі став-сорнисө налыс. Кор ме пырі на-динө, Öндү јуалис менсым:

— Збылыс-өд, ҕааё, женмыд абу бур?

— Мыј-нө те сизі жен-јылыс јуасан?

— Көсја төдны сы-јылыс. Сижө менө шыгјөн көсјылөма віны. дај віис ескө, те-кө ен мезды. Меным овны колө, ме ог кув...

— Он кув, он. дыр пондан овны. Мі тенө смерт-кіс нещыштім, өні бурдөдчы. Чөж вынтө. Сесса велөдчыны пондан, ужавны.

— Öндү, грек тазі сорнитны, женмыс лөгасас те-вылө,—шуис пөчө вежөсыс-петігас.

Öндү виçөдліс ме-вылө да јуалис:

— Мыјла-нө, ҕааё, јөзыс кулөны?

— Куш-сінмөн-адзытөм-микробјас најөс віөны.

— Сура-омөлјасөн-таж ми кодјасөс шуам?

Менам серамөј петіс.

— Абу, бобук, некущом-сура-омөлјас,—шуа ме сылы.—Сура-омөлјасыд сөмын мојдын. Мікробјасыд сїјө куш-сінмөн-адқытөм вывті-посны-ловјаловјас—гагјас. Најө і вїсмөдөны јөзтө быдсама-вїсөмнас.

— Ачыд шуан, вывті-посныысла-пө оз тыдавны најө-а, кыці-нө ескө төдмалїсны на-јылые?

Ме бостї пызанјорые лупа.

— Вїқөдлы та-пыр—шуа Öндулы—етїјө-гумага-вылас. Тыдалө?

Öнду чүјміс:

— Гумагаыс-тај-нө абу молыд, мыјыскө кыөма!

— Со-өд мыј адқін. Тајө-стеклөыс шусө лупа өн, вїқөдантортө ыждөдө даскык-пөв. Емөс со-пөв, сурс-пөв, дажө уна-сурс-пөв ыждөдөны. Сецөм-лупајасыс шусөны мікроскопөн. Вїсөдые-гагјастө мікроскопөн-вїдласөмөн і адқөмаөс.

— Kodı мікроскопсө вөчөма?

Ме пуксї Öнду-дїнө да вїсталї сылы Левенгук-јылыс.

Кыксо-во-сајын-кымын Голландїјаын олөма гөль-детїна, Öнтон Левенгук. Ічөтысаң бағ-мамыс ыстөмаөс сїјөс уқавны, кынөмпөтсө корсны. Öнтон медаөма уқавны фабрікаө.

Сїјө фабрікаас вөлөм вөчөны быдсама-кляңїна-дозјас да ыждөдан-стеклөјас. Левенгук велалөма вөчны сенї со-пөв-ыждөдан-стеклөјас.

— Тенад стеклөыс буржыкөс?—јуалїс Öнду.

Буржыкөс, дерт. Менам-өд тајө сөмын даскык пөв ыждөдө, тајөн мікробјастө он адқы. Левенгук-стеклө-пырыд најө тыдалөны-нїн. Быд-прөст-пөраө сїјө вөлөм вїдласө ыждөдан-стеклөнас.

Мыҗ видлалөма, сетые-і мікробјасөс сiјө адзөма. Медса-уна-мікроб сылы сурөма муыс да морт да пемөсјас сiтыс-кузые. Өтчид сiјө видлалөма пiн-вывыс-вуштыштөм-најтсө да сымында мікроб сетые адзөма, лыд-дыныс абу вермөма.

— Воманым, iнө, мікробјасыс емөс?—чујмөмөн јуалис Өндү.

— Зев-уна. Медса-нын, кодјас пiнсө оз весавны.

— Мыҗ најө керөны сені?

Ужыс налөн уна-пөлөс. Код-сурө на-пiыс пiнјастө сiстөны, код-сурө пiекөдчөны вiсмөдны јөзөс, а мукөдыс і бур вөчөны: отсалөны һеб-зөдны-кiзертны сојан.

— Кызi-нө ескө најө вiрас вермасны вескавны?

Тенад коркө вом-пыщкөсыд лiбө кывјид лыөн гыжысеылис ез?

— Гыжысеылис. Өтчид дажө кывјөс вiрөз куртчыли.

— Сiјө-і-ем. Вом-пыщкөсын, iнө, дојјас ов-лөны. дојид-кө лоө, секи мікробјаслы зев кокни вiрад пырны. Бур-мікробјас-кө дојад вескаласны, локыс наыс һемтор оз ло: дојид регыдөн бур-дас. А лок-вөчысјас-кө вескаласны, секи омөл. Бактeрiјаыд...

— А мыҗ-но сiјө бактeрiјаыс лоө?—торкiс менө Өндү.

— Бактeрiјаыс мікроб-жө. Мікробјасыд уна-пөлөс. Емөс палыч-кодјас, сар-кодјас, сунiспом-кодјас да мукөд-пөлөс. Бактeрiјаөн шусөны же-һыдык-палычкод-мікробјас.

— Мыҗ вермас вөчны сiјө бактeрiјаыс?—бара јуалис Өндү.

— Зев-лок-тор. Бостам со-мы. Муын ем уна кокач (пичи) - нима! бактеріја. Сіјө-кө көласас (кутчас) киад, а киад емөс дојјас, гыжнајас, — сеті бактеріјасыс пырас вірө. Кіө көласны налы зев кокны: кіјаснымөс мі вічам најта, шоча мые-кам. Вірө-векалөм-гагјас віемөдөны мортөс: сіјөс біалас, кынтыны пондас, пуыщјас четчаласны.

1-сер. Уна-пөлөс-микробјас.

Пупыщјасыс ве-жөдасны, пондас-ны сістыны морт-лыс јайсө: быдсөн гуөн-гөптөн сіста-лас. Мортлөн чу-жөмыс сөрөсө. Сөрт көнкө адзыв-лін сөра-чужөма-јасөс?

— Чуңыд - кө-нө лібө вундысас, дојсө оз-жө поч муавны?

— Те муавлыв-лін?

— Муавлывлі. Мі пыр сіңі бурдөдчам: војдөр дој-вылас му пуктам, сөсөа рузумөн көрталам сеті.

— Бурдө дојыс?

— Бурдө.

— Оз-жө-кө пыр-а. Өтчыд, удајтчас-да, бур-дас-а, мөдыс і оз. Тенад дојјасыд ез өдлывлыны?

— Кущөм-алы-ез. сон-гөрдөдасны, сөсөа ве-жөдөны: уна-ор чукөрмас. Јона-і вісө секі, быдөн јовкјөдлө. Өтчыд көкө мыл петалис, јона-і вісө-діс. Больчыаын сөсөа бурдөдісны, вундісны сіјөс.

— Со-öd. А мыллыд микробјас-вөсна-жө лоö. Микробјасыс вескалöны дојö муöн либö һајт-ваыс. Асныс гөгрөсө, сар-кодö, шугöны коккуасөн. Öндү, сещöм-лок-вöчыс-гагјасыс оз сöмын виемыны, најö уна-јöзöс виöны. Сывöсна дојжастö һекор оз ков муавны һи саавны, дажö һајт-рузу-мөн көртавыны. Һајтыд лок-вöчыс-гагјасыдлы јона-муса.

— Мијан-грездын öти-пöчö бурдöдалö дојжасö дој-вылас молитвајас-вашкөдöмөн да чераһвезјөн. Чераһвезсö јенжажјыс јен-сајыс бостö.

— Сывöсна і уна-кулыс мијанын, роч-муын, велöдчытöм-пöчöјас бурдöдчöны-да. Вывти-һин уна-челадöс најö виöны. Те коркө мытöн виелин ен?

— Виели. Гырдөн быдөн мунис.

— Сещöм-виеöмсö докторјас шуöны сизенҗеријаөн. Сијö виеöдан-гагјасыс-жө лоö. Сизенҗеријаөн мед-јона виеöны да кулöны челад. Кытыс ескö, чајтан, тајö виеöмыс вескалö пыщканым? Бара-жө муыс, һајт-ваыс-да. Медса-јона гырдытöн-виеöдысјас радејтöны һајт да сиемöм-ва (пыштијас, сој-гујас да мукöд-сулалан-ва). А ти жар-дырји пыр сој-гујасын да ва-гуранјасын ујалад, нөшта јуанныд-на һајт-васö. Сиҗ-öd?

— Сиҗи.

— Сещöм-ваыс тенад і мукöд-челадлөн кынöмјасыд виемöны, гырдөн пондас мытитöдны. Виеöдыс-гагјаслы кынöманыд јешцö лөсыд, буржык һајт-ваын-серти: сојан тырмымөн. А челадлы секи зев сөкыд: кынöм орјөдлө-виеö. Унаөн кулöны. Мытыд оз сöмын челадöс, но і гырысјасöс виеöдö. Виеöмыс зев вужана: öтилы-кө көласас, виемасны і мукöд.

— Мыҗла-нө сизі?—јуалис Öндү.

— Сывөсна, мыҗ мытөн-виеөдые-гаҗаслөн емөс бур-отсагыҗас виеөмсө разөдны: гутҗас, тоҗҗас, пыщҗас, лудікҗас, төрөканҗас да мүкөд.

Öндү шшыңмуні.

— Төдан најөс?

— Төдтөг-өд от ов, дөрт, төда.

— Најө і разөдөны виеөмсө, вуҗөдалөны өҗи-вылыс мөд-вылө.

— Кыҗи-нө вуҗөдөны?

— Зев кокһа. Гутҗасыд быдлаті лебалөны, гожөмҗасын керка-картаыд наөн тыр. Пукыласны најө закодҗасын морт-сит-вылө, ситөтасны бордҗассө да кокҗассө, сесеа лебҗөны морт-вылө, һаһ-вылө, соҗан-јуан-вылө. Быдлаө, кытчө инмөд-чыштласны, ситөтөны да лакөстөны нуҗһыкыс-вајөм ситнас. А сижө-ситас тырыс өинмөн-адҗытөм-посһы-гаҗас. Мортыд лакөстөмсө јона- ічөтысла оз каҗав, соҗас һаһтө-јөвтө даҗ виемас. Воҗҗасын гутҗасыд нырө і вомө пырөны, вескыда-пыщкө-сад виеөмсө пыртөны. Төрөканҗас сещөмөс-жө. Тоҗҗас, лудікҗас да номҗас һоһаласны виеылыс виеөсө, сесеа куртчалөны қоһвиҗаҗасөс, виеөдөны најөс.

— да,—довкһитіс јурнас Öндү:—ме ег-на і төд-лы, мыҗ мортлөн сещөм-уна лок-вөчыс.

— Микробҗас-һад емөс лок-вөчысҗас мортлы, емөс і бур-вөчысҗас.

— Кодҗас-нө бур-вөчысҗасыс?

— Кодҗас лөсөдөны мортлы да кывтөм-пемөс-җаслы соҗан, отсаөны вердчышы быдманторҗас-лы да виалөны мортлы-лок-вөчыс-микробҗасөс,

— Сещөмҗас емөс-і?

— Емөс.

— Ме некыңи от гөгөрво мыҗла ми најёс от адзё. Најё быдмёны?

— Быдмёны. Сёмын оз вермыны сыыждаоҗ быдмыны, медым адзыны најёс куш-сінмөн-виҗё-дёмён. Кор најё вывти-уна рёдмасны, олёны чу-кёрјасён, кыз-бытгё сиктјасён. Сещём - чукёра-оланин налён унаыс овло ҕаҕын, јајын, јёлын, сурын, вом-пыщкын (вом-пыщкёс-виегён). Сіјё либё кең-код, либё вёснёдик бак. Адзывли?

— Адзывли, буракё.

Отчыд асылын воҗ меным кажитчёс бытгё Ондү оз уҗ, здычкё. Ме муні сы-динё. Менам-воёмёј сылы лоі зев лубё, гораа шуіс:

— Дадо, кущём-вёт ме вётали.

— Кущёмёс-нё?—јуали ме.

— Ме-выло бытгё микробјас гутјас-моз ле-бёны, зилёны менё куртчыны.

— Ситаёј, микробјастё-ёд куш-сінмөн он адзы.

— А ме адзыли. Најё сесса омёлјасё пёрины, бёжаёс, сураёс лоіны.

— Некущём-омёлјас, Ондү, абу, вес те на-јылыс сёрап. Коді теныд на-јылыс вёталіс?

— Поп. Отчыд ме поп-градјёрас соркыла пырі. Сіјё казалёма менё дај кутіс. Пелёд ҕещ-кіс, шуё: „Таыс јепщё тенё омёлјас лүкаласны. Најё-ёд, кёт оз тыдавы-а, емёс, сураёс дај бё-жаёс“. Збылыс, дадо, емёс?

— Абу, Ондү. Став-сорныыс омёлјас-јылыс абу іна. Те ен мёвпав на-јылыс. Омёлјастё ес-кёны сёмын пемыд-,велёдчытём-јёс.

— Попыс-ёд абу велёдчытём, абу јёј-морт?

— Омёлјаслы-кё ескё, дерт, інё, абу тыр-прёсуж-морт, абу велёдчылёма-ні. Ме думыёскё,

некущом-омоллы сїѳ оз ескы, сѳмын пѳрјѳдлѳ
јѳвсѳ. Енлы, ме вїстала теныд ѳтї-вѳвлѳм-тор-јы-
лые, Італїаын вѳлѳма, абу Роч-муын. Італїа-
нетєјас, мїјан-моз-жѳ, велѳдчытѳмѳе, јона-на ес-
кѳны быдсама-нїнѳмабуыслы. ѳтї-крестанїн-ор-
дын лоѳма „чудеса“. Кѳзјакыс рытын пыртѳма
гѳбѳчас јежыд-наң. (Гѳбѳч-степјасыс вѳлѳм ва-
зѳны). Мѳдлун-асывнас пырас сїѳ гѳбѳчас да
наңыс бытѳ гырѳдѳн мавтѳма. Бабаыд повзас,
шыбытас наңсѳ, котѳртас мужїкыс-дїнѳ. Мужї-
кыс локтас, вїзѳдлас,—збылые наңыс гырѳдѳе.
„Кодї-нѳ ескѳ гырѳдѳетїс наңсѳ?“ — мѳвпалѳны
гозја.—Гѳбѳчыс томанѳн учїс, пыравны сетчѳ некод
ез вермы“. Котѳртѳмаѳе поп-орѳдѳ. Поп кывзѳма
„чудеса“-јылые дај шуѳма: „Омѳлјас мавтѳмаѳе,
кодї-нѳ сесеа. Колѳ најѳс гѳбѳчыыд вѳтлыны“.

Пїтарелло-орѳдѳ (сїз вѳлѳм шуѳны сїѳ-крес-
танїнсѳ) „чудеса“ - вылѳ вїзѳдлыны волѳмаѳе
уна-јѳз: гырыєјас, поснїјас, томјас, пѳрыєјас.
Ставныс најѳ, сїнмѳн-вїзѳдѳмыс-ѳпрїч, наңсѳ кїас
бѳстлѳмаѳе, чунпомнас гырѳдѳе-їнсѳ вїдлѳмаѳе, нуа-
лѳмаѳе вїсѳдыєјассѳ гортаныс. Кымынкѳ-лун-
мысчї грезд-кузас наңјасыс да мукѳд-сѳјанјас
гырѳдѳеѳмаѳе. Поп лузјалѳма керкаыс-керкаѳ,
крестѳн да молїтвајасѳн омѳлјасѳе вѳтлѳма. Абу-
тѳм-омѳлјастѳ, тѳдѳмыс, абу вермѳма вѳтлыны,
сѳмын вїсѳмсѳ щѳц гортас ваяѳма: аслас наңыс
гырѳдѳеѳма.

Попыд повзѳма. Повзѳмаѳе став-крестананыс.
Наңјас понѳдѳмаѳе гырѳдѳеыны щѳц матї-гѳгѳрса-
грездјасын. Понѳдѳмаѳе мыждыны јенмѳс-ескытѳ-
мјасѳс: на-вѳсна-пѳ сесеа щѳц мїјанѳс јенмы сна-
кажїтѳ. Гашкѳ ескѳ вїрнад најѳ зїкѳз матајтчїсны-
да, бурещ сїѳ-кадас доктор Сеттелы сїѳ-

-грездөд туј лөсалөма. Сіјө, төдөмыс, Һекущөм-
-, чудесалы“ ез ескы. Корөма петкөдлыны гырда-
-һаһсө. Вајөмаөс. Сіјө виқөдлөма дај шуөма: та-
-төһи-пө Һекущөм-вир абу; тајө ул-руа-һыны-олыс-
-микробјаслөн краскаыс. Ул-руа-һыны-кө сојантө
-виқан, пуксөһны сетчө микробјас, сесаһ сесеа ра-
-залөһны најө мукөдлаө.

Виртө молитваһн да крестөн-вөтлөм-пыдди сіјө
-пондөма һаһјастө да мукөд-сојанјас щыныны із-
-төг-сирөн (ізтөгпығөн): көртлыст-вылө вөлөм пуктас
-ізтөгпығсө дај сотө. Сіјө-щыныс микробјасыд кулө-
-һны. Гөрд-чутјасыс сојанјас-вылын вөлөмаөс еһнмөн-
-адзытөм-гағјаслөн чукөра-олан-һнјасыс—позјасыс.
-Најө Һекущөм-лөк јөзлы оз вөһны. Повғылөмаөс-жө
-ставөһ асланыс пемыдлуныс, төдтөмыс-вөһна. Овлө,
-тащөм-торјасыс пемыдлун-вөһнаыс нач-мыжтөм-
-јөзөс виасны, куш-сыради, мыј најөс чајтасыны
-виөмөдыејаснас-да.

Ме каһали, мыј Өндү менө гөгөрвоө. Сіјө быд-
-тор-јылыс пондис јуасыны менөһым, зиліс төдмаһны
-төдтөм-торјас. Гежөджда каһтыліс гортса-олөм-
-сө—щығјалөмсө.

Менөһым сүри сүрс-пөв-ыждөдые-микроскоп. Ваји
-ме сіјөс гортө, петкөдли Өндүлы. Сіјө бура видлалис
-сіјөс да шуіс:

— Кығи-һө та-пыр виқөдөһны? Ставыс-тај-һө
-винтјас да трубајас?

— Пыр петкөдла,—шуі ме Өндүлы. Сүвтөди
-микроскопсө пызан-вылө, петкөдли кулөм-микроб-
-јаса-стеклөјас: кык-стеклө-костө пуктөма зев-уна
-кулөм-еһнмөн-адзытөм-гағјас (микробјас), стеклө-
-јассө мөда-мөд-бердас клејитөма. Тащөм стеклө-
-јасыс шуөһны предметнеј стеклөјасөһн.

- Віқодлы, адзан он мыжкө.
— Онду суға пондіс віқодны стеклөјас-вылө.
— Кущөмкө-чут төдчө.
— Сесеа ынөм оз?
— Оз.
— Öнi сiјö-чутсө віқодлам мiкроскоп-пыр.

Ме сувтөдi Öндуөс мiкроскоп-
-дiнө.

Öнду öтi-сiнсө кунiс, сiн-
пöвнас көсјö вiқодны.

— Ен кун сiнтө, — шуа ме
сылы:—кыкнаннас вiқод. Адзан-
-он öнi мыжкө?

— Адза.

— Мыј?

— Палычјас

— Кущөмөс?

— Жењыдөс, а естөн, со,
кучөс.

2-d сөр. Мi-
кроскоп.

— Јешцө мыј адзан?

— Крукјас, сунiспомјас-да.

— Мыј те адзан сетые, сiјö

ставые мiкробјас. Со-öd кымын-пöлөс.

Ме бостi мөд-стеклө ловја рокөс-мiкробјасөн.

— Те адзывлiн рокөс?

— Адзывлi.

— Рокөсыд-öd мiкробјасыс-жө.

— Мiкробјасыс?! Лавкаын вузалöны-да? Быдса-
-тув көт бост, сетасы. Менам пöчöөј рокөссө
ачыс вöчө, öтпырјö вöлi тујiстыр вöчас.

Ме гөгөрвöи Öндулыс шенчөмсө. Сiјö һекықи
ез вермы вежöравны, кықи сiнмөн-адзытөм-мiк-
робјасыс тујiстыр-рокөс пöчө аслыд вöчны, кықи

поџо бостны најос кио да лавкајасын вузавны.
Ме бара петкөдлі сылы предметней-стеклөтө.

— Мыжкө адған он?

— Зев-зола-чут ем.

— Виқөдлам сижө-чутсө микроскоп-пыр. Вай
виқөд, виставлы мыј адған. Онду первожаңыс
кыкнан-сіннас заводітіс виқөдны, ез вунөд мен-
сым велөдөмөс.

— Зев-уна поснідік-гадјас тыдалөны... оз
вөрны.

— Быд-гад сижө микробыд-і ем. Гадјасыс то-
пыда мөда-мөд-бердас ласкысөмаөс, алы костјас
на-костын емөс?

— Емөс. Мукөдыс сесса мөда-мөдыскөд
тывјөн-моз өтлаасөмаөс.

— Ноко буржыка виқөдлы, кушөмөс налөн
јөртөдјасыс (клеточки)?

— Сепыс (мешөк)-кодөс. Пыцкас кушөмкө-
шыдөсјас.

— Најө-өд ловјаөс: сөјөны, јуөны, піјанасө-
ны-і.

— Мыјла шыдөсјасыс сені?

— Најө шусөны спорыөн, һаһ-туејас-кодөс-
жө. Кор му-вылын һаһыд быдмас, өзимјасыс ізасө
пөрөны, а туејасыс ловјаөс колөны. Најөс чу-
көртөны, виқөны мөд-көзаөз. Вундигөн да теччі-
гөн уна-һаһ-туејас кіссөны муө, вескалөны пыдө.
Сені најө төвјөны. Тулысын лым-сылөм-бөрүн
шонді шонтас мүсө, һаһ-туејасыд чужөны, выль-
өзім мөдас быдмыны. Микроојасыд һаһыд-код-
жө быдманторјас, сөмын мі најөс куш-сінмөн-
виқөдөмөн огө адзө-а. Микробыс көт-і кулө (ка-
дыс-ө воас кувныс, ілі, гашкө, лок-інө вескалас
да оз вермы овны, шуам, пөс-ва-піө), спорыјасыс

сылон оз кувны, ловжаде колоны. Најо шенчы-
мон виновде. Пде-ва-кочалом-мыети спорыжасыг
выл-микробжас быдмоны. Абу быд-микроб спорыа.
Спорытом-микробжасде спорыа-микробжас-дорые кок-
киджык вины. Борјажасыскөд жона сөкыд коасны.
дезинфектсјаон микробжасө виан, а спорыыс на-
лон ловјон колоны, выл-микробжас быдмасны.

— Мыј-нө сјө дезинфектсјаыс лоө?

— Микробжастө - виомыс і лоө. Вионы најос
уна-ног: јада-лекарствојасон, пде-руон, пуан-
ваон, бион.

— Виқодлы, виқодлы, мыј тыдовтчи!—горөдис
Онду.

— Мыј-нө?

— Сепыс-код-вылад чиреј кайис.

Ме виқодли микроскопө. Инаон өти-рокөс-јөртөд-
-вылын лоөма зев-вөсны-кыш-пыин ічөтик зөртусе-
(бородавка)-код-мылк.

— Гаржыс-тај,—шуа ме:—јөртөдыс пијанасөма.

Онду сөрөктис, унаыс шуис: „Јөртөдыс пија-
насөма“.

— Виқод воқө, мыј лоас.

— Сјө торјалис јөртөд-бердеыс. Тонө, тонө,
јешщө выл-пи чужі. Тонө, бара-дај... Зев уна!..
Мукөдыс ыждыд-јөртөд-бердеыс оз і торјавны..
О, мыјда выл-јөртөд лоі!

Ме бара виқодли микроскопө. Выл-рокөс-јөр-
төд іна зев уна, быдса еікт.

— Оні виетав меным, адзывлин наң-пөжалөм?

— Адзывли. Војдөр наңшомөсө кистоны де-
быд-ва, сесеа течоны сетчө пыч да жона гудра-
лөны, бөрвылас рокөсалөны да бара гудралөны.
Сесеа топыда көрталөны сјөс да вој-кежлө пук-
төны паччөр-вылө. Војнас наңыс шомөсас шуқө,

ушјөдлө быдөн. Сени сјјө содө, шомөс-дорөҗыс
кајас, унаыс ортсө петлө. Асывнас һаһсө суктөны,
лојөны, сесеа пуктылөны вөрзөдны (ловзөдны).
Вөчаласны һаһсө да бара ловзөдөны. Сесеа час
либө дырҗык виҙөны пачын. Сы-бөрын һаһыд гө-
тов, сојны позө.

— Мыјла-нө һаһсө рокөсалөны?

— Рокөстөгыс-өд оз шуҗы, јумов лоө һаһыс.

— Мыјла паччөр-вылас узтөдөны һаһшо-
мөссө?

— Көзыдинад-пө оз-жө шуҗы-да, сјјөн.

— Ина сиз, Ондү. Рокөстөг да көзыдынын
һаһыд оз шуҗы. Көтастө пыҗыс гудралөны, а
пыҗас ем кракмал. Кракмалсө те төдан?

— Төда, адҗывли.

— Көтасын рокөсыс быдмө. Кыҗи быдмө, сјјө
те өни төдан. Кракмалыс пөрө сакарө, а рокөсыс
сакарсө пөртө спиртө да углекислеј газө*), се-
щөм-газө, кодөн ми огө вермө долавны, кодөс ле-
җам быд-лолыштөмөн ас-пыщкыс. Углекислеј-газ
зев-омөль-газ:лолыштан-кө сјјөс (ас-пыщкад бостан),
верман кувны. Углекислеј-газ-пыщкын весиг би
оз вермы ломтығны, кусө. Со-кущөм-чорыд-газ
вөлөм артмө рокөсыс. Сјјө-газыс і кыпөдө, кыҗи
ми шуам, ловзөдө һаһтө. Пачын, жаринад, јеш-
щө-һин-јона кыпөдө һаһтө, сінмөстө сјјөс. Сы-
вөсна һаһыд һебыд лоө, лым-код пуркыд. Те
каҗавлин-ен, пөс-һаһыд кущөмгө аслыс-пөдөс-көра.

— Зев чөскыд. Ме зев пөсһаһтө радејта.

— Спирт-ли, вина-көр-ли кылө сетыс. Те кыҗи
мөвпалан, сакарыд спирт-код абу?

— Спиртыс-нө сјјө самөкур?

---

*) Газ—тыдавтөм-ру (перевод).

- Самöкурсö тöдан?
- Тöда.
- Самöкурын епиртыс ем-жö. Тöдан мыжыс самöкурсö вöчöны?
- Њаңыс да сакарыс.
- Сакарыс самöкур-код абу?
- Абу. Сакарыс јумов дај чорыд, а самöкурыс-öд курыд дај кизер.
- Адзан, кущöм-„чудеса“ рокöсыд вöчö: јумовсö пöртö курыдö. Сещöм-вежеöмсö шуöны кимическеј реактсияөн. Сиз-кö, кимическеј-реактсия-јастö вöчöны микробјас. Öнi мi тöдны пондiм, мыј мукöд-микробыс мјанлы бур вöчö, бур-вöчыс сiјö. Сытöг ескö њебыд-,чöскыд-њаңтö егö i адчылö, ез вöвны ескö сурыд-њи, винаыд-њи, ырошыд-њи (еукöе).
- Кызi -нö најö винасö вöчöны?
- Винасö вöчöны виноград-ваыс (сöккыс). Ње-кор ен кывлы Ној-јылыс мојд?
- Мојд-öмöј сiјö?
- Мојд. Јона-велöдчöм-јöз унатор тöдмалисны тајö-мојд-сертi. Вöлöмакö, винатö зев-њин важ-јöз вöчлöмаöе. Виноград-вотöсыс виноград-васö пызралöны кущöмкö-дозјö, сесса оз тупкыны сiјöс, а колöны вевғытöг. Мыјкöдыра-кад-бöрын ваыс пондас быгчыны. Сiјö, ул-њаңыс-моз-жö, вотöс-ваыс петö углекислеј-газ. доз-пыдöсас цукö гу-дыр-раб. Виноград-ваыс курдö, јуан-кö—кодзöдö. Виноград-ваыс, инö, артмöма вина. Сиз-кö, вина-вöчiгөн колö сылы шоммыны, шучыны. А шом-мас сöмын секi, кöр рокöс-микробјас вескалöны.
- Сиз-кö, њекущöм-вотöс рокöстöгыс оз вермы винаас-пöрны?

— Оз. Щук колö, медым ваас рокöс вескалас. Рокöстöгыс најö оз шоммыны, оз шузыны, некущöм-вина оз артмы.

— Он-кö-нö рокöссö кiet dozjас, кызi сijö сетчö ачыс вескалас?

— Зев кокниа. Најö-öd мiкробјас, быдеама-вотöс-вылын пыр тырыс. Гутјас, номјас, шуам, пуксыласны јаблög-вылö, кватитасны сетыс мiкробсö, сесса лебзасны да вотöс-ва-вылö пуксасны. Сijö i рокöссөсас, шоммыны мöдас. Тöv вотöсјас-вылыс пöлтö мiкробјассö, разöдö најöс му-паста-ыс,—дыр-ö-нö налы јумов-ваад ласкыены?

Öндү лантис, нектор оз јуав. Чорыда мыјкö мövпалö.

— Мыј-нö те думажтан?—јуалi ме сылыс.

—Кызi төдмалисны, мыј мiкробјастöг винаыс оз артмы?

— Кietан-кö сöстөм-бутылкаö вотöс-ватö, бутылкасö пробкаалан ватаөн либö сöстөм-пробкаөн, сесса шонтан бутылкасö,—ваыс став-мiкробыс кулö. Выл-мiкробјас сынöдыс пробка-пырыс оз вермыны вескавны. Сещöм-мiкробтөм-васö кöт сесса мыјдыра виз, оз шоммы ни некущöм-вина сетыс оз артмы. Ва-кietтöзыс тыртөм-бутылкасö да пробкасö колö војдөр шонтивны пöе-ру-вылын, медым став мiкробыс на-вылыс кулö. Öтi - мiкроб-кö-öd кытчöкö колас, сijö зев-ödjö рöдмас, артелнад регыдөн шузöдасны ватö.

— Спорыјасыд-нö? Најö-öd колöны?

— да, öтчыд-шонтөмөн најö оз кувны. Најöс-вина бутылкатö колö-уналöv шонтивны. Шонтан сесса көзöдан. Көзалөм-ваас спорыјасыд вылы, заводитасны быдмыны. Те бара шонтан, бара вiан кымынкö - мiкробöс. Унаыс сiзi-вöчөмөн

став-спорысö поçö вiны. Вiна-бутылка-кö воесөн колан, кымынкö-лун-мыгтi вiнаыс укусö пöрас. Вылысыс кеңгалас. Кеңыс сiјö вiна-шоммöдыс-бактерiја-позыс i ем. Нaјö вескалöны либö сынöдыс, либö гутјас вaјасны. Гутјасыд-öд быдлаö пырöны.

Јöлыд сiқи-жö, вiна-моз-жö шоммö, пöрö шöм-јöлö (вылјöлö). Мыјла ескö?—Бара-жö мiкробјасыс. Емöс аслыс-сама јöv-шоммöдыс-бактерiјајас. Нaјöс поçö адзыны (дерт,ыждöдан-стеклöн-а)скöт гöныс, дозмукыс, сынöдыс, кыс. Мыссытöг-кö лыстысны петан, нaјт-чунјасыд јövнас бактeријајасыс пожасасны пöдöнчаад, јöv-пыщкад. Шонид-iнын-кö сесса сiјö-јövсö кымынкö-час сулöдан, сiјö шузас. Медым јöлыд оз шузы, колö сi-јöс шонтывны вата-пробкаа-бутылкаын. Уна-пöрјö-шонтылöмөн став-мiкробыс јövсыд кулö. Сы-бö-рын поçö вiçны сiјöс мыјдыра колö, оз шузы. Онi быдлаын тақи-шонтылöм-јöвтö вузалöны, шусö пастерiзованнејөн либö стерiлизованнејөн. Вузасöны топыд-пробкаа-бутылкајасын либö банкајасын. Бактeријајас сынöдыс нi некытыс оз вермыны вескавны сетчö, сывöсна нaјö пыр свежејöс. Кöт-мыјдыра шонид-iнын вiç, оз шузыны. Мыјөн пробкасö нерјан, пыр-жö пырасны сетчö бактeријајас, јöвтö шузöдасны.

Ташöм-бактeријајас-жö шоммöдöны капустатö. Натöг ескö капустатö пыр јумовөн лöи сојны. Сiқи-жö шоммöдöны пызыс да чужыс-пуöм-ырöш. Сiјöс шузöдны рокöс пунктöны, а медым шоммас, лун-мöд-кежö колöны вевттöг. Сетчö пырöны шоммöдыс-бактeријајас, шоммöдöны сiјöс.

Со-öд мыјда-бур-вајö-јöзлы тајö-бактeријаыс. Сiјö-жö лöсöдö кывтöм-пемöсјаслы чöскыд-сојан. Вöчсö сiјö со-кықи: уль (свежеј)-турун топыда те-

чоны гуо, вевтёны пөвјасөн, тыртёны муён. Гуас туруныс шоналас, шузас. Нол-кымын-тёлыс-мыгё артмас зев-чөскыд-,пөтөса-еojан, еілосён шуёны.

— Міјан сјсө вөчёны-жө,—шуіс Öндү.—Сөмын ме ег төд, мыј ужалысјасыс сени бактеріјас.

— Унатор, Öндү, бактеріјасыд вөчёны, сөмын оз ставныс бур-тор. Менам етјө-дөрөмөј (інді дөрөм-вылө) бактеріјас-отсөгөн-жө вөчөма. Мыј те шуан та-вылө?

— Мыјыс-нө дөрөмыд?—јуаліс Öндү.

— Шабдіыс. Төдан шабдісө?

— Төда, міјан сјјөс зев-уна вөдітёны. Сөмын ме ог гөгөрво, кыці бактеріјасыс дөрөмсө кыёны?

— Шабдіыд кор воас, колө сетыс кудель торјөдны, печкыны, кыны, сесса нөвлан-көлуј вурны. Кудель-еіыс шабдіад чорыд-,рөшкыд-заын (ізасын). Сјјөс торјөдны мікробјастөг вөдөм некущөма оз пощ.

— Міјан торјөдёны. Көтөдасны, сесса зев кокня торјалө.

— Көтөдныс ескө дерт көтөдасны-да, сывыс шабді-еісө бактеріјас торјөдёны. Мікроскопөн-відласөмөн сјјөс адзөмаёс. Јона колө кыјөдны бактеріјас-уж-бөрса: мыјөн најө еісө торјөдасны сывыс, заводітёны еісө еojны. Сывөсна, мыјөн еіыс пондас кокня-торјавны ізасыс, шабдіыд, інө, тыасөма, колө лентыны васыс. Сөмын крестаныд оз төдны тајөс, вывті тыөдёны шабдісө. Сывөсна налөн кудельыс омөл лоө, орјасө. Бур-вөчыс-мікробјас-помыс крестаналы ыжыд-бур. Најө-од весіг наңыдлы-быдмыны отсалёны: еojансө налы дөсөдёны.

— Кыңи-нө сижө?

— Мутө, мед уна-һаң сижөс вајас, кужөдалоны.
Кың те-ногөн, быдмыс-һаңјасыс вермөны-ө кужөдсө сојны?

— Ме ог төд,—шүис Өнду.

— Кыңи најө вердчөны, мыјөн сојөны?

— Вужнас.

— Вужјасыс кыңи сојансө бостөны?

— Һоңалөны-пө мусө, мем-тај сизі виставлис-ны-а.

— Збылыс, вужјасыс һоңалөны муыс ва. Но-өд өҥи-ваһн он пөт, колө кушөмкө-сојан. Быдманторјас олөны, быдмөны, сиз-кө—сојөны. Сојаныс налы ваыс-жө локтө. Кушөм-сојан ескө ваын ем?—да сецөм, коді сорласө сыкөд, сылө ваас, шуам: сакар, сов. Сецөм-кичер-сојанјассө быдманторјас кыскөны ас-пыщкас вужјаснас. Сецөм-сојансө му-пиад микробјасыд і вөчөны, шүөны најөс һаң-вердысјасөн. Најө сisetөны кужөдтө, пөртөны најөс уна-пөлөс-пөтөса-совјасө, мед-јона селitraө. Сижө-совјасыс сылөны ваын, ваыскөд-щөщ вескалөны быдманторјасө, пөткөдөны најөс. Кужөдыс-өтдор крестаналөн уна-шыблөсјас овлөны: трапјө-шојјас, кучик-торјас, ку-торјас, лыјас, чачајас да уна-на мукөд-тор. Төлка-крестанін сецөм-ковтөм-шыблассө кытчө-сурө оз шыблав, а чукөртө өтчукөрө, сорлалө муөн, кискалө ваһн, лө-сөддө микробјаслы сојан. Инаһн, сецөм-чукөрын микробјасыд тырыс гыөны. Најө сisetөны шыблассө, пөртөны најөс сөд-мүө—перегнојө. Сецөм-муыс зев-колан крестаналы.

Медым кужөдыд да мукөд сисемөм-шыбласјас му-пийн пөрисны селitraө, колө, мед му-питыс ветлис сынөд. Сывөсна кужөда-муыдлы колө лоны

поснідік-корјөгөсөн. Гырые-корјога да бус-код-
-небыд-му абу бурөс: сынөдыд сецөм-муө оз
сібав.

Мі ставным төдам сісмөмтө. Шоныд-инын-кө
јай кујлас, пондас сіемины.

А кызі төдмавны сісмө-оз јайыс?—јуалі ме
Өндүлые.

— Сіе-јайыс дука.

— Сің-кө, сіе-јайыс петө дука-газ.

— Мортые-кө-нө дук петө, сісмө-жө, інө, сіјө?—
—торкіс менө Өндү.

— Овлө і сецөм-тор, лөвја-вылые мортые
сісмө. Унаые міјан гырканым да сувјаным сісмөны
сојанјас. Секи міјан пыщкые петөны लोक-дука-
-газјас. Сојан-сіетыејасыд мікробјас-жө. Гырк-
-пыщканым сојан-сісмөмыд зев абу бур, јона
торкө мортлые зоңвіқалунсө: сіјө вісмө, вермас
дажө кувны. Сывөсна морт-пыщкын-олые-сојан-
-сіетые-мікробјастө колө віавны.

— Кызі-нө најөс віалан?

— Лекаствојасөн, лібө мікробјасөн-жө: морт-
-пыщкө леzőны мукөд-пөлөс-бактеріјаяс. Најө
сені сојан-сіетые-мікробјасө лібө вынтөммөдөны,
лібө віөны.

— Кущөм-мікробјасөс-нө леzőны?

— Јөв-шоммөдан-мікробтө ен-на вунөд?

— Ег. Сіјө јөвсө шомјөлө пөртө.

— Сің. Шомјөлые (простокваша) сојан-сіе-
-тые-мікробјас зев јона полөны, вынтөммөны, рам-
-мөны. Унжык-шомјөв-кө сојан, најө зікөз бырөны.
Морт-пыщкые लोक-дука-газјас дугдасны петны.

Кың-те думајтан, кытые лөбны чері-јай лібө
колк-сіемігөн लोक-сіе-дукые?

Өндү мөвпаліс һедыр дај шуіс: „Чері-јаҗеыс-
-жө і лооны, мыјөкө мөд-торјө најө пөрөны“.

— Молодеч, Өндү, збылыс сізі. Мікробјас
чері-јајтө-да, колктө-да газө, пөјімө да ваө пөр-
төны.

— Пөјімө? Пөјімыс-өд сөмын сотчөм-бөрын
овлө?

— Бара те збыль висталін: пу сотчас да пөјім
колө.

Пөјімыд уна-пөлөс-пөтөса-солыс артмө. Најө
сылөны ваын, ваыскөд-щөщ вескалөны быдман-
торјасө, пөткөдөны најөс. Сывөсна пөјіптө һекор
оз ков ортсө кіскавны, а колө чүкөртны да
којны сіјөн градјастө да мујастө. Пу либө јай
сіемігөн артмөны газјас да колөны совјас, быд-
манторјаслы колантор. Сывөсна сіемөмсө унаыс
шуөны һөжјө-сотчөмөн. Медым сојанјас оз сіе-
мыны, најөс солалөны либө јона щынөны. Сола-
рөсолын да бура-щынөм-сојанын сојан-сіетые-
-мікробјас оз вермыны овны. Солалөны чері, јай,
выј, щак, өгурчі да мукөд-сојан-торјас. Көңыд-
-дырјі сојан-торјас оз сіемыны. Сывөсна төлын
чері-јајтө вузалөны кынтөмөн; гојөмын најөс ві-
қөны јі-вылын либө көбрөгјасын лым-вылын. Өндү,
те вірічјас төдан?

— Төда

— Каһавлін-ен, кызі сени мукөд-дырјіыс ку-
јөдыс бытөө сотчө, сещөм шоныд.

— Каһавлі. Шоныдыс быдөн руөн кајө.

— Кыс ескө, те-ногөн, сещөм-шоныдыс сени?

Өндү віқөдліс ме-вылө да шуіс:

— Мікробјас вөчөны.

— Сізі, Өндү, збылыс мікробјас сени уҗа-
лөны. Со-кымын-пөлөс-уҗ мікробјаслыс мі өні

тöдам. Сöмын ен вунöд: шоммöдыејас, сотыејас, сиетыејас, селитра-вöчыејас да мукöд абу öти-пö-лöс-микробјас, ставныс најö аслыс-самаöе, сöмын ассыныс-ужсö вöчöны. Унаыс овлö сизі: öти-пö-лöсјас вöчасны ассыныс ужсö, сесса мöд-пöлöс-јас најöс вежöны, на-бöрын—којмöдјас, сиз вoзö. Тöдыс-морт, ковмас-кö, микробјаслыс ужсö вермö дугöдны: кынтас либö лекарствојасöн вiас најöс. Мöдарö, колö-кö налөн-ужалöмыс,—щöктö ужавны, щöктö вaжны овмöсö бур.

Ме лöсöдi вiзöдны да кыјöдны öшалан-војт ловја-кољера-микробјасöн.

— Адқан кланычајас-костыс војтсö?—јуали ме Öндулыс.

— Адқа.

— Öнi сы-вылö вiзöдлы микроскоп-пыр.

Öнду пондiс вiзöдны.

— Oј, мыјда куч-бöжа-шмака-јура-гагыс (головастикi) сени! Зев-ödjö тувкјалöны ваöдыс, бöж-јаснас лөгöдöны. Кодјас-нö тащöмјасыс?

— Тајö—кољера-гагјас (вiбрионјас), кољераöн вiсöдöны. Бöжјассö налыс шуöны жгучiкöн, најö-отсöгөн гагјасыс ветлöны.

— Мукöдыслөн бöжыс кыкналадор-помас.

— Вiзöд, вiзöд буржыка.

— Oј, гагјасыс шöрi орласöны!.. Зев унаöн лоiны!

— Тöдвылад, Öнду, вaјöд-жö: рокöс-вылын вöли лöдны гарјас, а тани, со, кољера-гагјасыд шöрi торјалöны, нöлалöны, кызi шуасны. Сизі најö рöдмöны-паскалöны. Быд-гагыс војдöр лöб кык-том-гаг. Најö овмöдчöны, бостöны ваыс сојан, ñеуна быдмыштöны, сесса кыкнаныс аеныс пöла-

лõны, лõны-нын нол-гаг. Колера-гагјас жєныд-
-немаõс: олõны сõмын кыҗ-,комын-минут. Сіҗ-кõ,
быд-часжынõн быд-гагыс кык-гаг артмõ. Тырмы-
мõн-кõ ескõ налы сојаныс вõлі да некõд-кõ ез
вiав најõс, најõ ескõ мутõ ставнас тыртисны,
јõзлы да кывтõм-пемõсјаслы некõн лоi овны.
Ладнõ мiкробјасыдкõд пыр ыжыд-вен мунõ: јõ-
зыд вiалõны најõс лекарствојасõн, сõстõма-олõ-
мõн-да. Сõстõма-олõмыд лок-вõчыс-гагјаслы зев

3-d сєр. Шужгаладорас
колера-гагјас.

мустõм. Сõстõма да
пелка-оланинын лок-
вõчыс-гагјаслы соја-
ныс оз сур, шыгла
лоõ кувны. Вiсiҗја-
сõн, медса-нын ву-
жана-вiсõмјас-ветлi-
гõн, јона сõстõма ко-
лõ овны. Оз-õд вес
сõстõмлунтõ җõнвi-
җалун-мамõн шуны.

„Сõстõма-кõ-пõ олан,
җõнвiҗа лоан“. Колера да кынõм-вiсõдан-тiфјас-
-дырјi некущõма оз ков јуны пучõдлытõм-ва, вiсõд-
ыс-гагјасыс ваын олõны-да. Ныр-вомтõ да кiјастõ
јона-щõкыда колõ мыскыны. Чуҗтõ вомад некущõ-
щõма оз поз сурјуны. Мiкробјас јона кулõны шон-
дiыс. Сыпõнда колõ, мед керкаыд југыд вõлі. Оз
вешшõрõ шуны, кытчõ-пõ шондi-југõр оз пырав,
сетыс вiсõм оз петав. Сар-дырјi рабочејјас олис-
ны ул-руа-,пемыд-,җајт-,җескыд-патерајасын, гõ-
бõчын-моз. Сывõсна на-пõвсыс уна-кулыс пыр
вõлі. Мед-јона кулiны чакоткаõн, iлi туберку-
лосõн, кыҗi јешщõ сiјõс шуõны. Те õнi, Ондy,
тõдан, мыҗ вiсõмјасыд лõны мiкробјасыс, тõдан,

мыј најѳс зев-кокнї кѳлавны мѳда-мѳдлы. Медым вїдчыены вїсѳмјасыс, вїсысјасѳс зѳнвїзјасыс колѳ вїзны торјѳн. Оз ков сојны накѳд ѳтї-бе-карыс (тастїыс), ѳтї-панѳн. Кушѳмкѳ-тоша-ѳаѳѳ, шуам, окалѳ кагаѳс. А мыјда быѳсама-сїкас-мїк-робјас сїјѳ-тошын да ускын, лыдтѳм-щѳттѳм-ѳд! Сїјѳ зев-кокнїа окалѳмнас вермас вїсѳмѳдны ка-гасѳ скарлатїнаѳн, мытѳн, колѳраѳн да мукѳд-се-щѳм-вїсѳмјасѳн. Вїсѳмјас-ветлїгѳн окасѳм-кодыд-жѳ-лок кїасѳм (кїѳн-здоровајтѳм). Сїз-кѳ, оз ков окасны нї кїасны, зѳнвїзјажык лоан. Вїсѳм-вет-лїгѳн попјас лужјалѳны дарїѳн, разѳдѳны вїсѳмсѳ керкаыс керкаѳ. Вїсѳм-лѳнѳдѳм-пыѳѳлыс најѳ ѳтарѳ паскѳдѳны сїјѳс, зѳнвїзјасѳс вїсѳмѳдны. Уна-ногѳн вїсѳмјас разалѳны, а медса-јона вїчко-пыр. Јенмѳс-ескыс-јѳз вїсыс-керкаыс мунѳны вїчкоѳ, нуѳны сѳрыс уна-вїсѳдан-гагјасѳс. Му-нїгас да вїчкоас-сулалїгѳн најѳс пыркѳдѳны ас-вывыс. Унаѳн дарјасѳны, дарјѳдѳны щѳц чела-ѳѳс. Кушѳм-вїсѳмѳн-вїсысјас сени абу:вїа-вїсѳма-јасыд-ї, скарлатїнаајасыд-ї, чакоткаајасыд-ї, чїре-јаыд-ї—быѳсама-вїсысыс. Поплы сїјѳ сґавыс вес-код, медтыкѳ јѳзыс вїчкоас унжык волїс да ун-жык-докѳд сылы ваїсны. Вїсысјасѳс і зѳнвїзјасѳс, гырысѳс і зѳлаѳс панѳдѳ сїјѳ ѳтї-панѳн, ѳтї-дозыс (дарїдоз), чышкѳ быѳднлыс вѳмсѳ ѳтї-чышјанѳн. Вїсысјаслѳн мїкрѳбјасыс колѳны дарї-панѳ, вѳм-чышкѳдѳ. Поп паѳнас гудралас бека-рас, лезас сетчѳ вїсѳдыс-гагјасѳс, сесеа шыкѳдѳм-дарїнас панѳдас зѳнвїзјасѳс, гагјѳс-чышјаннас чышкыштас налыс вѳмдѳрсѳ. Вїсысыс-кѳ еща-на вѳлї, поп дарїнас уна содтас најѳс. Сывѳсна вї-сѳмјас-ветлїгѳн некушѳма оз ков вїчкоѳ ветлыны, нѳшта-нїн дарјасны.

Ме тевыд вiставлi Левенгук-жылыг. Өнi вiс-тала мөд жона-велөдчөм-морт-жылыг. Шуоны сi-жөс Пастерөн. Сiжө нем-чөжыс кыжөдiс да велөдiс мiкробжас, iндiс жөзлы лок-вөчыг-мiкробжасыг жан-сөдны бур-вөчыг-мiкробжасөс, велөдiс вiдчыгны вужана-вiсөмжасыг.

Пастер востiс пiсчiасөм. Сiжө качалөма, кодкө-кө-пө кущөмкө-вужана-вiсөмөн өтчыд вiсас, сiжөс сiжө-жө вiсөмыг мөдыг зев гежөда вiсөдө. Сы-понда Пастерыд нарошнө пондөма вiсөдавны жөзсө, вiсөдыг-гагжасөс чоңвиҗа-морт-пыщкө леҗны iлi пiсчiавны, кыҗi мi шуам. Вiсөдалөма сiжө зев-вiдчыгөмөн, һөжжөнiкөн. Вөлөм кулөм либө вынтөм-һин вiсөдыг-гагөс леҗас морт-пыщкө, морттө сыг һеуна вiсөдыптас даҗ бурдас сiжө. Мөдыг сесса, кор пондас сiжө-вiсөмыг ветлөддыны, пiсчiа-мортад сiжө оз вермы кутчiгеныс, мортыд мынас вiсөмыг. Пастерлыг пiсчiасны велөдчiсны i мукөд. Өнi пiсчiалөны жөзөс пiсчiыг (кокачыг), коьераыг, тiфыг да уна-на мукөд-пөлөс-вiсөм-жасыг. Пiсчiыг (кокачыг) пiсчiалөны өнi быд-гы-рысөс i қолаөс. Вiсөштасны најө ещанiк даҗ бурдасны, оз ков повны мөдыг пiсчiөн-вiсөмөмыг. А важөн мыҗда-жөз пiсчi-помыг кувлi!

Пастер велөдiс пiсчiавны жөзөс жөҗ-пон-курт-чалөм-бөрын жөҗмөмыг. Понҗас жөҗмөны аслыс-пөлөс-мiкробжасыг. Сiжө-вiсөмыг өнi һекыҗi-на оз кужны бурдөдны. Сөмын наөн-куртчалөм-мортсө-кө пiсчiалан, виҗан кулөмыг.

Пастер-жө велөдiс мiҗанөс оператсiҗа-воҗын став-струментсө, дөзҗасөс, ватасө, бiнтҗасөс, пурт-җасөс да мукөддөс, весавны шонтөмөн (пос-сынө-дөн, либө һөс-руөн, либө би-вылын), мед-пө став мiкробыс сетыг кулас. Струментҗасыд да дозҗа-

сыд көт-кущом-жежыдөн да сөстөмөн кажитчоны, микробжасыд сени пыр ембө.

Со-öd, Öndy, кущом-вына наукаыд. Те öнi унатор-на он вермы гөгөрвоны; он гөгөрво, кущом-кiмическеј-вежеöмјас вермöны вöчны микробјас. Но нiнöм, быдмыштан, јонмыштан, пiонерөн лоан, пондан велöдчыны. Секи теныд ставыс гөгөрвоана лö, бытө ставыс einвоад вöчө.

Öndy пырис пiонерö, велöдö мекöд кiмiја. Ми пукалам Göd-сарiз (Черное море)-берегын, сорнi-там куш-сiнмөн-адзйтöм-олиејас-јылыс му-вылын да ваын. Арса-рыт шоныд. Сарiзыс гыа. Берег-пöлöныс гыјасыс жежыд-быг.

— Дада, те көсјiн меным вiставны жежыд-гöгылјас-јылыс вiрын,—шүис Öndy. Жежыд-быг-јасыд тöдвылас вайöдöмаө сорнi вiр-жежыд-гöгылјас-јылыс.

— Вай сорнiтыштам. Те öнi тöдан, мыј вiрын ембө жежыд-гöгылјас. Кор вiрö вескаласны кущöмкö-лок-вöчыс-микробјас, жежыд гöгылјас үе-кöдчöны на-вылö, лыбö на-костын кое. Микробјасыс-кö ещадн, жежыд-гöгылјасыс пыр i боетасны најöс кыщö да сојасны ставсö. Унаднөс-кö најö да вiр-гöгылјасыс јонөсжык, најö вiрын ödjö рöдмöны, паскалöны туша-кучаыс, вiсмöдöны мортö. Жежыд-гöгылјаслы отсасö доктор лекар-ствојасөн, вiö микробјасöс, вiзö мортöс кулöмые.

— Ој, мыј ме адза, дада!—горöдiс Öndy.— Тонö, быгјас, лöз да вiж бiјас. Гы-вылас, тонö, ембө-i... естөн, со, возын-i. Сарiзыс, дада, сотчö!

— Кыз те думайтан, мыјые ескö сiјö бiја-сыс?—јуалi ме Öндулыс.

— Ме-ногөн-кө, сінмөн-адзытөм-ваын-олыејас сотчоны.

— Збылые, тајө—југјалан-бактеріјас. Најө өні зев-ықыд-уж вөчоны, сынөдые бостөны ас-пыщкас кіслород. Те-öd, мыј лоө кіслородыс, төдан?

— Төда. Кіслород да азот сынөдынө. Кіслороднас мі лолалам. Сіјө весалө, вымөдө мі-јанлые вірнымөс: лөзые пөртө гөрдө. Кіслоро-дын вермө сотчыны донөдөм-көрт.

— Тајө-бактеріјаскөд сіңі-жө. Налөн міјан-код да кывтөм-пемөсјслөн-код вірыд абу, ем ас-лыс-сама-ва. Сіјө міјан вір-моз-жө пыр вымө (окіслајтчөмөн велөдчөм-јөз шуөны). Сыые міјан вірным гөрдөдө, а бактеріјаслөн кічер-торгыс југјалө. Сіјө југыдыс абу інаөн-сотчөм, а аслыс-пөлөс краска, көзыд-бі.

— Ме быд-пөлөс-бі чajtлі пөсөн,—мөвпалө-мөн-моз шуіс Öндү.

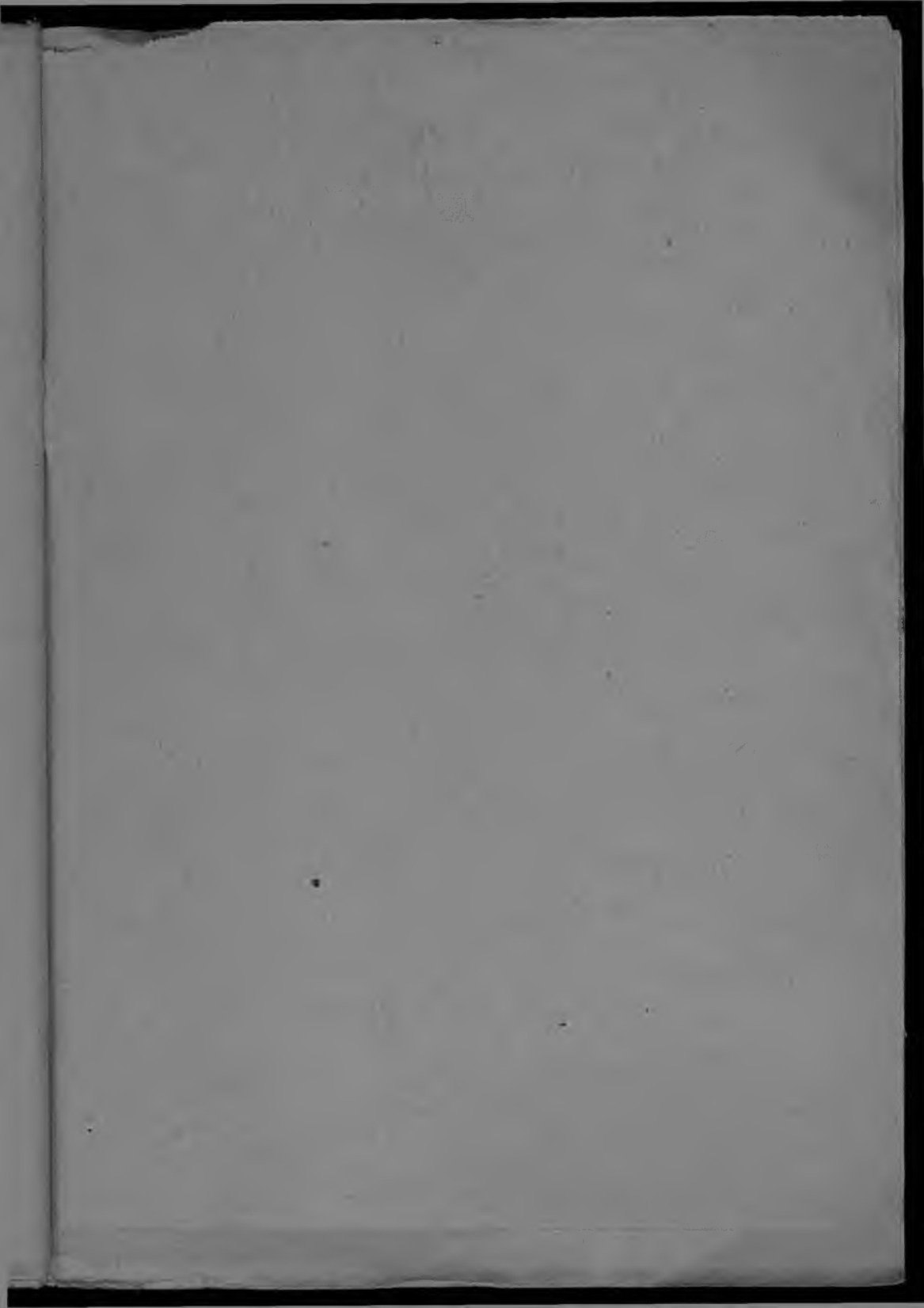
— Со-öd, Öндү, кущөм-чудесајас вөчоны сінмөн-адзытөм-олыејасыд.

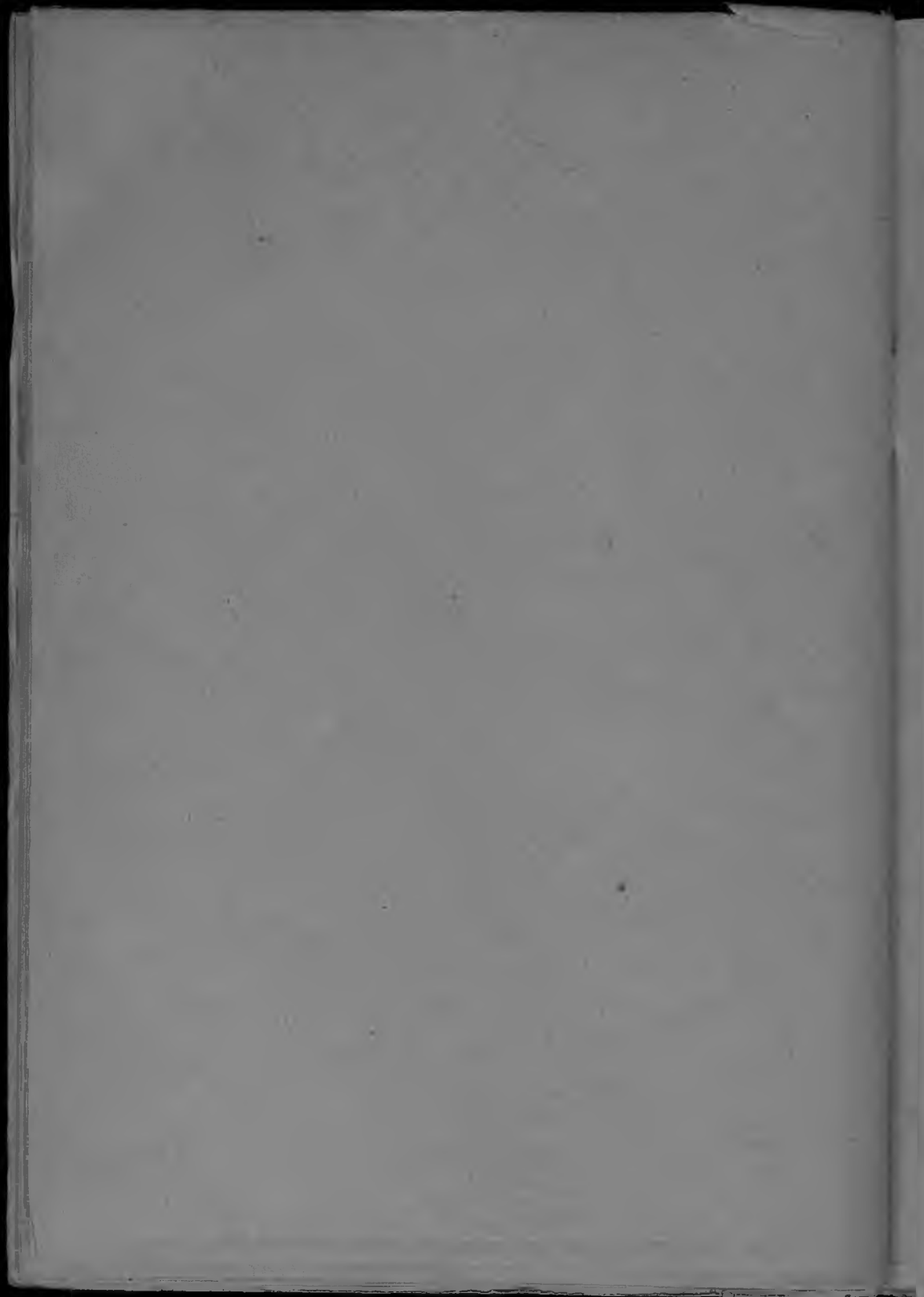

Инд. № 4916.

1871

1872

1873

1874

1875

1876

1877

1878

1879

1880

1881

доньс 15-ур.

Цена 15 коп.

Коми-З
3-1693

585044

НА ЗЫРЯНСКОМ НАРЕЧИИ ЯЗ. КОМИ

А. ЗАХАРОВ. Невидимые жители земли
Перевод К. ОТЕВА

ЦЕНТРАЛЬНОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО НАРОДОВ СССР
Москва, Никольская, 10